

Ελληνική Δημοκρατία
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό
Ίδρυμα Ηπείρου

Κοινωνιολογία της Υγείας

Ενότητα 6 : Η κοινωνική μορφοποίηση της Ιατρικής γνώσης

Μαίρη Γκούβα

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ανοιχτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο ΤΕΙ Ηπείρου

Τμήμα Νοσηλευτικής

Κοινωνιολογία της Υγείας

Ενότητα 6: Η κοινωνική μορφοποίηση της Ιατρικής Γνώσης

Μαίρη Γκούβα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Ιωάννινα, 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.
- Το έργο «**Ανοιχτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο ΤΕΙ Ηπείρου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σκοποί ενότητας

- Παρουσίαση των αρχών, των παραμέτρων και των παραλλαγών της θεωρίας της κοινωνικής μορφοποίησης (social constructionism) και των ενστάσεων που τη συνοδεύουν.
- Εξέταση των συνεπειών της προσέγγισης στην ιατρική πρακτική και τη φροντίδα υγείας στις μεταμοντέρνες (postmodern) κοινωνίες.

Περιεχόμενα ενότητας 1/2

- Εισαγωγή.
- Το παράδειγμα της κοινωνικής μορφοποίησης του σώματος.
- Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης.

Περιεχόμενα ενότητας 2/2

- Εσωτερικές διαμάχες της προσέγγισης.
 - Το «προβληματικόν» της πραγματικότητας.
 - Η κοινωνική διαμόρφωση των ιατρικών «δεδομένων».
 - Η διαμεσολάβηση της ιατρικής γνώσης στις κοινωνικές σχέσεις.
 - Η εφαρμογή της τεχνικής γνώσης στην ιατρική.
 - Η ιατρικοποίηση.
- Κριτική για την κοινωνική μορφοποίηση.
- Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός.

Εισαγωγή 1/4

- «Νόσος»:
 - Παθολογικές μεταβολές που συμβαίνουν στο ανθρώπινο σώμα.
 - Εκδηλώνονται με ποικίλες φυσικές ενδείξεις και συμπτώματα.

Εισαγωγή 2/4

- «Ασθένεια»:
 - Η υποκειμενική ερμηνεία του ατόμου σε αυτές τις ενδείξεις και τα συμπτώματα.
 - Η αντίδραση του ατόμου απέναντι σε αυτές τις ενδείξεις και τα συμπτώματα.

Εισαγωγή 3/4

- Παλαιότερα, η νόσος ήταν αποκλειστική αρμοδιότητα των επαγγελματιών υγείας.
 - Η ασθένεια (η εμπειρία της ασθένειας) μπορούσε να προσεγγιστεί και από τους κοινωνιολόγους.
- Σήμερα, αυτός ο διαχωρισμός αμφισβητείται.
 - Έννοιες που θεωρούνταν «φυσικές» (νόσος, σώμα), εξετάζονται πλέον και από την κοινωνιολογία της υγείας και της ασθένειας.

Εισαγωγή 4/4

- Αυτές οι «φυσικές» έννοιες:
 - Θεωρούνται από τους κοινωνιολόγους προϊόντα κοινωνικής δραστηριότητας.
 - Δεν περιγράφουν απλώς αμετάβλητα βιολογικά δεδομένα.
- Αυτό δε σημαίνει ότι αμφισβητούν βιώματα όπως ο πόνος και η δυσφορία που συνοδεύουν τις διαταραχές.
 - Υποστηρίζουν ότι οποιαδήποτε γνώση είναι κοινωνικά προσδιοριζόμενη.

Το παράδειγμα της κοινωνικής μορφοποίησης του σώματος 1/2

- Η Duden (1990) υποστηρίζει ότι η περιγραφή του σώματος από τους κατοίκους μιας γερμανικής κωμόπολης του 1700 διαφέρει από τη σημερινή.
 - Η κατανόηση των λειτουργιών του σώματος ήταν διαφορετική από τη σημερινή.
 - Ο τρόπος που εκείνοι βίωναν την εμπειρία του σώματος ήταν διαφορετικός από το σημερινό.
 - Το σώμα του τότε διαφέρει από το σημερινό.

Το παράδειγμα της κοινωνικής μορφοποίησης του σώματος 2/2

- Το σώμα είναι μια κοινωνική σύμβαση.
 - Ο τρόπος με τον οποίο βιώνεται, συνδέεται με την ιστορική περίοδο όπου τοποθετείται.
- Η ιστορία της ιατρικής γνώσης δεν περιλαμβάνει τη σταδιακή αποκάλυψη της «αλήθειας» για το σώμα και τις νόσους.
 - Αυτές οι έννοιες εξαρτώνται από το κοινωνικό, πολιτιστικό και ιστορικό τους πλαίσιο.
 - Είναι κοινωνικά μορφοποιημένες.

Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης 1/6

- Η προσέγγιση αυτή προήλθε από την άσκηση κριτικής απέναντι στο βιοϊατρικό μοντέλο (δεκαετία του 1970):
 - Οι αξίες του ιατρικού επαγγέλματος θεωρήθηκαν συνώνυμες της πατριαρχικής και καπιταλιστικής κοινωνίας.

Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης 2/6

- Π.χ. Η ψυχιατρική και ο νοσοκομειακός εγκλεισμός των ψυχικά πασχόντων τέθηκαν στο στόχαστρο.
- Αναπτύχθηκε το κίνημα της αντι-ψυχιατρικής.
 - Η ψυχική νόσος είναι μια κοινωνική σύλληψη.
 - Δημιουργείται από ψυχιάτρους.
 - Οι ψυχίατροι ενεργούν ως ισχυροί παράγοντες κοινωνικού ελέγχου.
 - Η εφαρμογή της ιατρικής γνώσης αναγνωρίστηκε ως πολιτικό εγχείρημα.

Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης 3/6

- Π.χ. Η κοινωνική μορφοποίηση της ιατρικής πράξης.
 - Ο Freidson (1970) αμφισβήτησε την αυτόνομη και ισχυρή θέση των ιατρών στην κοινωνία.

Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης 4/6

- Κεντρικό ζήτημα, κατά το Freidson, είναι η εφαρμογή της ιατρικής γνώσης.
 - Δε βασίζεται στην αντικειμενική επιστήμη.
 - Π.χ. Ο γιατρός μπορεί να γνωρίζει πώς να αντιμετωπίζει τη νεφρική ανεπάρκεια αλλά δεν μπορεί να αποφασίζει για τη χρήση του τεχνολογικού εξοπλισμού.

Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης 5/6

- Οι γνώσεις των ιατρών καθορίζονται από τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες.
 - Το ότι μπορούσαν να καθορίσουν τι θεωρείται ασθένεια, τους τοποθέτησε σε θέση μεγάλης ισχύος.

Η προσέγγιση της κοινωνικής μορφοποίησης 6/6

- Η φαινομενολογική κοινωνιολογία ασχολήθηκε με την κοινωνική μορφοποίηση της καθημερινής γνώσης (Berger and Luckmann, 1960).
 - Η καθημερινή γνώση είναι μια ενεργητική παραγωγή των ατόμων.
 - Εξετάζει συγκεκριμένα πρακτικά ζητήματα.
 - Τα «δεδομένα» δημιουργούνται από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τις ερμηνείες των ατόμων.
 - Π.χ. Η εξέταση των αντιλήψεων της «κοινής λογικής» επιτρέπει την κατανόηση των πεποιθήσεων για τις παθήσεις.

Εσωτερικές διαμάχες της προσέγγισης 1/1

- Η βιβλιογραφία της κοινωνικής μορφοποίησης κατατάσσεται σε πέντε μεγάλες κατηγορίες:
 - Το «προβληματικόν» της πραγματικότητας.
 - Η κοινωνική διαμόρφωση των ιατρικών «δεδομένων».
 - Η διαμεσολάβηση της ιατρικής γνώσης στις κοινωνικές σχέσεις.
 - Η εφαρμογή της τεχνικής γνώσης στην ιατρική.
 - Η ιατροποίηση.

A) Το «προβληματικόν» της πραγματικότητας 1/1

- Οι οντότητες των ασθενειών δεν είναι απλώς υπαρκτές αλλά προϊόντα των κοινωνικών πρακτικών.
 - Π.χ. Το να αποκαλούνται κάποια συμπτώματα «βρογχίτιδα»:
 - Δε σημαίνει και ότι υφίσταται η νόσος ως ξεχωριστή οντότητα, ανεξάρτητα από το κοινωνικό πλαίσιο.
 - Σημαίνει ότι η ιατρική, σε καθορισμένο τόπο και χρόνο, με τη βοήθεια της θεωρίας και των εργαστηριακών εξετάσεων, όρισε τη νόσο.
 - Αυτός που πάσχει από βρογχίτιδα υποφέρει από πόνους αλλά η ερμηνεία των συμπτωμάτων διαφέρει ανάλογα με τον τόπο και το χρόνο.

B) Η κοινωνική διαμόρφωση των ιατρικών «δεδομένων» 1/1

- Αν τα βασικά αντικείμενα της ιατρικής (πάθηση, σώμα) δεν είναι «σταθερές πραγματικότητες», τότε πώς δημιουργούνται οι ιδέες σχετικά με αυτά;
- Α) Τα επιστημονικά «δεδομένα» για τον κόσμο είναι προϊόντα της επιστημονικής κοινότητας από την οποία προέρχονται (κοινωνιολογία της επιστήμης).
- Β) Η υποτιθέμενη σταθερή πραγματικότητα διαμορφώνεται μέσα σε συναρτήσεις λόγου και λογισμού (Foucault).

Γ) Η διαμεσολάβηση της ιατρικής γνώσης στις κοινωνικές σχέσεις 1/1

- Οι κατηγορίες των παθήσεων:
 - Μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ενισχύσουν τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές.
 - Η χρήση αυτή μπορεί να δώσει στις κοινωνικές σχέσεις την εντύπωση της «φυσικότητας».
 - Η γλώσσα της πάθησης θεωρείται αντικειμενική.
 - Η κοινωνική της προέλευση παραμένει αφανής.
- Π.χ. Το 19^ο αιώνα, οι γυναίκες που ήθελαν να διευρύνουν τη μόρφωσή τους θεωρούνταν υστερικές.

Δ) Η εφαρμογή της τεχνικής γνώσης στην ιατρική 1/1

- Το ιατρικό επάγγελμα κατέλαβε την κυρίαρχη θέση μεταξύ των επαγγελματιών υγείας:
 - Όχι λόγω των εξαιρετικών δεξιοτήτων του.
 - Λόγω της απόκτησης του ελέγχου ορισμένων τεχνολογικών διαδικασιών και πρακτικών.
- Π.χ. Η μαιευτική.
 - Με την εφεύρεση του εμβρυουλκού (1720) το ιατρικό επάγγελμα πήρε «το πάνω χέρι» από τις μαιέες.

Ε) Η ιατρικοποίηση 1/1

- Η ιατρική λειτουργεί ως θεσμός κοινωνικού ελέγχου.
 - Αξιώνει τη θέση του εμπειρογνώμονα σε τομείς της ζωής που παλαιότερα δε θεωρούνταν ιατρικά προβλήματα.
- Π.χ. Γήρας, τοκετός, κατανάλωση αλκοόλ, συμπεριφορά κατά την παιδική ηλικία.

Κριτική για την κοινωνική μορφοποίηση 1/4

- Α) Η κοινωνική μορφοποίηση είναι αντίθετη με τον εμπειρισμό (η βάση της ιατρικής επιστήμης).
 - Οι πρώτοι ισχυρίζονται ότι αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα μέσα από ιδέες και θεωρητικά υποδείγματα.
 - Οι δεύτεροι ισχυρίζονται ότι παρατηρούμε πραγματικά αντικείμενα και ακολούθως τα περιγράφουμε.
 - Οι πρώτοι, για να κατανοήσουν σε τι συνίσταται μια νόσος, εξετάζουν το είδος του λόγου που την περιγράφει.
 - Οι δεύτεροι, παρατηρούν τη βιολογική εκδήλωση της νόσου.

Κριτική για την κοινωνική μορφοποίηση 2/4

- Β) Η κοινωνική μορφοποίηση δεν αναγνωρίζει τις πραγματικές και απτές επιδράσεις των βιολογικών, κοινωνικών και φυσικών μηχανισμών.

Κριτική για την κοινωνική μορφοποίηση 3/4

- Γ) Η κοινωνική μορφοποίηση υπονομεύει την πιθανότητα προόδου.
 - Αν δεν υπάρχουν σαφή κριτήρια για την αποτίμηση της προόδου της ιατρικής, τότε πώς μπορούμε να κρίνουμε τα οφέλη των διαφόρων μεθόδων θεραπείας;

Κριτική για την κοινωνική μορφοποίηση 4/4

- Δ) Οι διαδικασίες της ιατρικοποίησης έχουν υπερτονιστεί και έχουν δοθεί προεκτάσεις συνομωσίας στις εξαιρέσεις.
 - Π.χ. Εμπειρικές μελέτες έδειξαν ότι οι γυναίκες δεν εξαπατήθηκαν από το ιατρικό επάγγελμα ώστε να εξαρτώνται από την ιατρική τεχνολογία.

Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός 1/6

- Στη μεταμοντέρνα κοινωνία, η αναζήτηση της απόλυτης αλήθειας θεωρείται ως επίπλαστη διαδικασία.

Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός 2/6

- A) Ο μεταμοντερνισμός αντιπροσωπεύει μια ρήξη με το μοντερνισμό.
 - Αρνείται την ύπαρξη μιας μόνης αλήθειας ή πραγματικότητας.
- B) Χαρακτηρίζεται από έλλειψη πίστης σε μια μοναδική, γραμμική και εξελικτική περιγραφή του παρελθόντος.

Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός 3/6

- Γ) Οι ιεραρχίες της γνώσης καταρρέουν:
 - Το γόητρο του «ειδικού» υποσκελίζεται.
 - Οι εκτιμήσεις του μη ειδικού αντιμετωπίζονται ως έγκυρες.

Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός 4/6

- Η κοινωνική μορφοποίηση χαρακτηρίζεται ως μεταμοντέρνα για τρεις λόγους:
 - 1. Αρνείται την ύπαρξη μιας αλήθειας για το σώμα και τις παθήσεις.

Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός 5/6

- 2. Εξετάζει την παραδοσιακή ιστορία της ιατρικής.
 - Η ιατρική σημείωσε πρόοδο που οδήγησε σε όλο και πιο έγκυρες γνώσεις για τις παθήσεις.
 - Αντίθετα, η κοινωνική μορφοποίηση δεν προσφέρει μια ενοποιημένη καταγραφή της γνώσης.

Κοινωνική μορφοποίηση και μεταμοντερνισμός 6/6

- 3. Έχει επιπτώσεις στη σχέση μεταξύ των «ειδικών» της ιατρικής και του «κοινού».
 - Όλες οι εκτιμήσεις θεωρούνται έγκυρες (είτε βασίζονται στην εμπειρία είτε στον επιστημονικό ορθολογισμό).

Βιβλιογραφία

Nettleton, S. (1995). *Κοινωνιολογία της Υγείας και της Ασθένειας*. (Μετάφρ. Ανθή Βακάκη, 2002). Αθήνα: Τυπωθήτω-ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ.

Σημείωμα Αναφοράς

Γκούβα, Μ. (2015). Κοινωνιολογία της Υγείας. ΤΕΙ Ηπείρου.

Διαθέσιμο από:

<http://eclass.teiep.gr/courses/NOSH104/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές [1] ή μεταγενέστερη. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, Διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Ευαγγελία Ι. Κοσμά
Ιωάννινα, 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη Δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει) μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

